

GR 171 De Pinós a Paüls

Etapa 12 • De Riu Sec (N-420) a Gandesa

2 d'Abril de 2016

Secció de Senders del Club Muntanyenc Mollet

Textos de Manel Domènech

Després d'haver passat la torbonada
vindrà el repòs malaltís i fictici
dels dies de l'oblit, si és que s'oblida
el martiri de tots els que estimares.

A Pàndols i a Cavalls resten immòbils
centenars de companys que no volien
aquesta mort tan mal pagada;
no es podriran en va i, tots els ossos,
seran garbons que prendran arborada
quan la nova alba un cel vermell encengui
que il·lumini la terra trepitjada.

Josep Gual Lloberes (1920-2005)
"Lleva del Biberó"

La Batalla de l'Ebre (I)

Terra aspre i camins de dol

En aquesta etapa i en la següent trepitjarem camins que guarden silenciosament uns episodis amargs de la nostra història. Amarats de patiment, de dolor, d'impotència, de mort injusta per un guerra —que com totes— mai no hauria d'haver-se iniciat. Una batalla especialment cruel i demolidora, que porta el nom del riu que zigzagueja aquestes terres i que va assolir amb ella, sense voler-ho, un trist protagonisme.

La matinada del 25 de juliol de 1938 comença la "*Batalla de l'Ebre*" que s'allargaria 115 dies i on les comarques de la Ribera d'Ebre, el Baix Ebre i la Terra Alta en patiren un dur i cruel testimoniatge que perdura encara. A l'acabament de la guerra ja havien perdut un 15%

Tropes republicanes travessant l'Ebre (Font: wikipedia.com).

de la seva població, una pèrdua que s'incrementà en les dècades posteriors per causa d'un territori desolat, pobles derruïts... infraestructures inservibles.

El dia 15 de novembre els comandaments republicans decideixen l'evacuació. A partir de llavors, l'avanç de les tropes franquistes per Catalunya és indeturable. Poc o res hi pot fer un exèrcit republicà desmoralitzat, amb pocs efectius humans i materials, i una rereguarda afamada i esporuguida.

Es calcula que foren prop de cent mil els combatents que hi varen intervenir a la batalla de l'Ebre, amb un nombre molt gran de baixes en els dos bàndols; especialment en el costat republicà, que va perdre una bona part del seu exèrcit i l'armament més modern de què disposava.

El 26 de gener de 1939 l'exèrcit franquista conqueria Barcelona. Dos mesos i dos dies després, Madrid. Es va perdre una "batalla", una guerra i la Segona República.

Al pas per Miravet (Font: elperiodico.com).

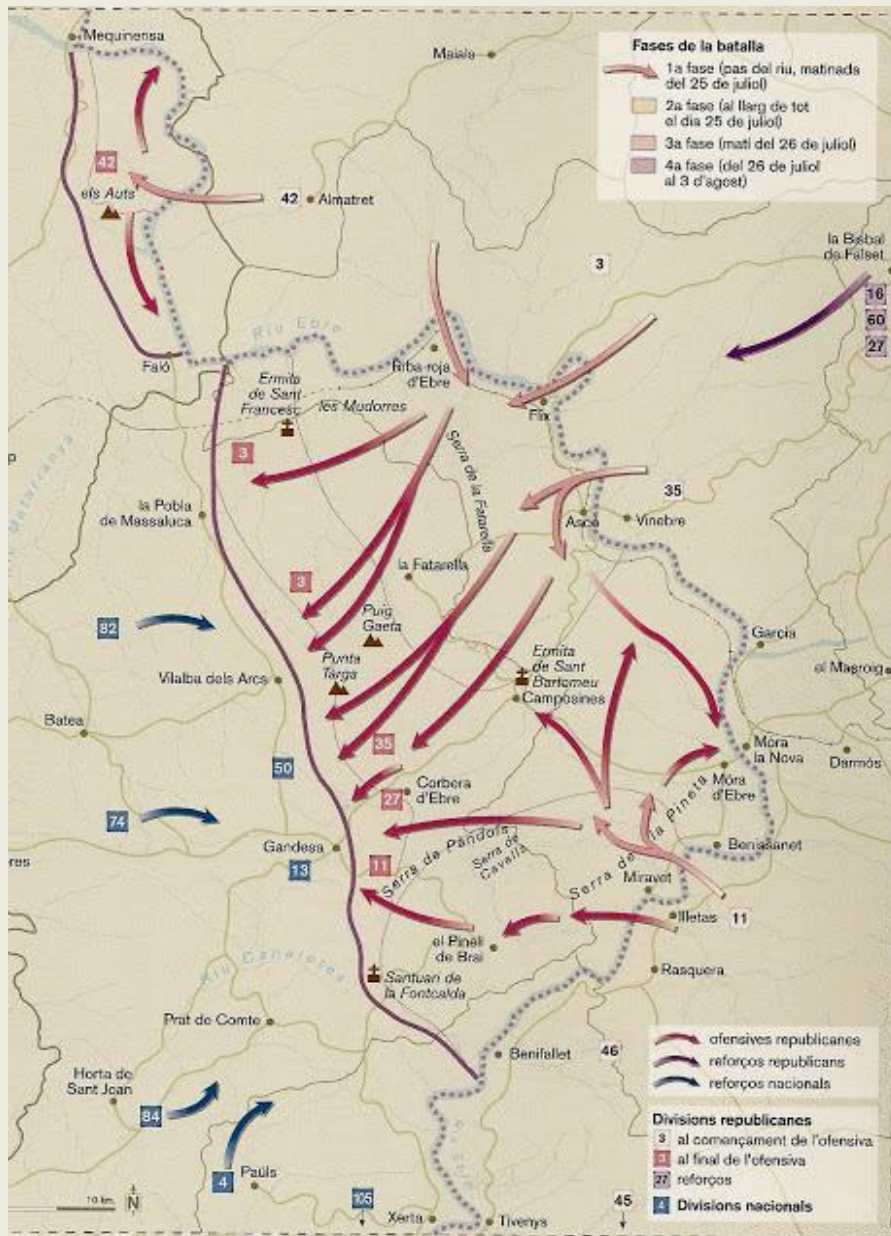
Conseqüències a curt i llarg termini

Hi ha tot un seguit de preguntes arran d'aquesta derrota. Per què es va iniciar precisament una ofensiva republicana, quan la seva inferioritat de mitjans —sobretot en armament, logística i homes davant de l'oponent— era clara i manifesta?

L'objectiu del president Juan Negrín era guanyar temps? ...fer una demostració que es podia dominar la situació per acabar de convèncer a les democràcies europees que l'ajudessin a trobar una sortida diplomàtica del conflicte?

L'estratègia de Franco —format en la tàctica militar francesa— considerava que per derrotar l'enemic calia un front estàtic i una batalla de desgast. Calia superioritat aèria, de l'artilleria i d'efectius de reserva. Ho aconseguiria en aquest front... i amb quins resultats? Un extermini considerable dels adversaris reforçaria el seu lideratge, tant per part dels altres generals com en el expectant panorama internacional.

El resultat d'ambdues tàctiques resultà evident. Amb el fracàs, el suport internacional esperat pels dirigents republicans no arribà, i aquella derrota atorgà l'enfortiment del feixisme davant les temorenques democràcies d'aquell moment. Una circumstància que, temps a venir, propiciaria una altra confrontació.

Esquema dels moviments de tropes durant la Batalla de l'Ebre (Font: blogs.sapiens.cat).

L'ofensiva republicana

S'inicià el 25 de juliol amb el creuament del riu Ebre per tres zones diferents: al nord per Mequinensa–Faió; al sud, per Amposta; enmig d'aquestes dues, entre Riba-roja, Flix i Ascó, on es concentrà la major part de la força republicana.

Per aconseguir l'objectiu es preparà, dies abans, una operació de distracció pel sud que assegurés l'èxit. S'aconseguí que la 105a Divisió franquista, alertada, fes diferents preparatius de resistència, com ara omplir d'aigua el canal de la riba dreta per a dificultar el pas del riu, i

el reforç amb 10.000 homes. L'ofensiva per Amposta, amb el batalló Comuna de París de la XIV Brigada Internacional de la 45a Divisió republicana, no aconseguí l'objectiu de creuar el riu, i a més de patir un fort contratemps tàctic, fou víctima d'un elevat nombre de baixes.

L'ofensiva del nord —per Mequinensa— obtingué un èxit inicial amb l'establiment d'un cap de pont, i les tropes pogueren situar-se als alts dels Auts, tallant la carretera que uneix Faió amb Mequinensa, però no els fou possible conquerir cap d'aquests dos pobles i van quedar dins d'una bossa, amb el riu a l'esquena, que mantingué les tropes aïllades de la resta del XVè Cos d'Exèrcit. Tot i això, van resistir fins a primers d'agost, però amb un cost molt alt: unes 6.000 baixes en 12 dies.

En l'ofensiva central, les forces integrades pel gruix dels Vè i XVè cossos d'exèrcit, que comptaven amb el suport de l'artilleria, travessaren el riu entre Riba-roja i Benifallet, amb l'ocupació de tot un seguit de pobles: Ascó, Flix, Móra d'Ebre, Miravet, Pinell de Brai, Prat de Compte, Corbera d'Ebre, La Fatarella i les serres de Cavalls i Pàndols, fins a Vilalba dels Arcs, nus de comunicacions entre València i l'Aragó.

El 26 de juliol s'estableix la línia de màxima penetració de l'exèrcit republicà, una línia que coincidiria, amb la corda de l'arc que forma l'Ebre entre Faió i Benifallet, una bossa d'una profunditat de 50 quilòmetres que, en principi, es considerà un èxit, però aquí es deturaria tot. L'exèrcit franquista va resistir amb més i millor armament, aviació i homes de reforç.

S'estima que foren prop de 100.000 tones d'explosius els utilitzats en aquesta batalla i unes 60.000 en el mateix riu per tal d'ensorrar, de dia, els ponts i passeres construïdes de nit.

La inicial victòria poc a poc esdevindrà una derrota. Mentre l'exèrcit republicà atacava a camp obert, mancat de suport aeri i amb una artilleria mòbil insuficient, sense cap objectiu estratègic final clar i sense poder aplicar la teoria de la penetració profunda, segons l'historiador Antony Beevor, es van malbaratar temps i esforços atacant posicions defensives nacionals secundàries.

El dia 31 de juliol les línies republicanes romangueren a la defensiva. Una defensiva heroica i farcida de patiments: amb fam, set i una calor infernal, en terreny inhòspit, trencat, pedregós, on no es podrà ni tan sols cavar una trinxera per a protegir-se mínimament.

Batalla de Pàndols

Els papers s'han canviat. Ara són les tropes franquistes les que inicien l'ofensiva el 9 d'agost, que durarà fins al 16. Es lluitarà sovint al *cos a cos*, es progressarà o es retrocedirà cota a cota amb un brutal acarnissament, entre l'11a Divisió de Líster, del Vè. Cos, contra la 4a Divisió Navarra franquista, per tal de recuperar les posicions perdudes a cada jornada.

Els bombardejos dels 56 avions de la Legió Còndor alemanya i els 150 canons d'artilleria arrasaren pam a pam les posicions republicanes, fent centenars de morts i ferits

que foren decisius per a que els franquistes aconseguissin ocupar la cota 705 o Punta Alta, al terme d'El Pinell de Brai, una posició clau per dominar el sistema muntanyós de la Serra de Pàndols, davant d'una 11a divisió republicana totalment exhausta, que finalment la nit del dia 13 al 14 d'agost va haver de retirar-se per tal de ser rellevada per la 35a Divisió Internacional, cosa que propicià l'ocupació per sorpresa del 5è Tabor de regulars de Ceuta. Malgrat tot, el bàndol franquista no va poder arribar a Pinell de Brai i el general Franco va aturar l'ofensiva el dia 16.

Té una cabdal transcendència que en aquestes terribles circumstàncies, superficialment descrites, hem de recordar que una part dels defensors republicans foren membres de l'anomenada "lleva del Biberó", uns 27.000 nois de 17 a 18 anys, que el 12 d'abril del 1938 van ser mobilitzats per la Segona República Espanyola a Catalunya, per tal de suplir les baixes que patien els fronts de la zona republicana i que, tan sols tres mesos després, alguns van haver de participar en la ferotge *Batalla de l'Ebre*.

Seria igualment molt injust no remarcar també el gran coratge de la XVa Brigada Internacional, que va constituir un autèntic murs de contenció en la cota 666, el Batalló Britànic i el Lincoln; en la 609 els canadencs del Mac-Pay, i en la 602, el batalló Español-Spanish de cubans i llatinoamericans.

Aquesta heroica resistència es recorda i en fa homenatge el "*Monument a la Pau*" del 1989, just a la cota 705, promogut per la *Lleva del Biberó* i dedicat també a les Brigades Internacionals i a l'Associació dels Aviadors de la República. Cada any, pel setembre, es fa una ofrena floral per a tots aquells que hi van participar en el monument commemoratiu format per un gran dau de pedra que reproduïx en una de les cares un poema d'Antoni Correig Massó. A la concavitat de la cara principal hi ha gravat "*El sol d'un nou dia*" i, a l'interior, el colom de la pau.

Els soldats de la lleva del "Biberó" fent instrucció, poc abans de ser enviats al front. / Arxiu de Jaume Juliana (Font: ara.cat).

Monument a la Pau, promogut per la lleva del "Biberó" (Font: panoramio.com).